

багато з випускників якого стали фаховими науковцями з кандидатськими та докторськими ступенями. Згодом він понад 20 років викладав у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка та Київському художньому інституті за спеціально складеною ним програмою та створеним ним альбомом ілюстрацій. Набутий досвід був використаний Дмитром Яковичем під час написання спільно з Юною Винокуром підручника “Археологія України”, що витримав декілька видань (1994, 2004, 2008). Під науковим керівництвом і наставництвом Дмитра Яковича сформувалися десятки молодих науковців, що продовжують його справу.

Д. Я. Телегін був одним з ініціаторів створення і провідним діячем Товариства охорони пам’яток історії та культури України, де понад 20 років очолював секцію археології.

Слід також згадати про постійну участь Дмитра Яковича у редагуванні численних наукових видань: журналів “Археологія”, “Краткие сообщения Института археологии”, “Пам’ятки України”, щорічників “Праці Центру пам’яткознавства”, “Лаврський альманах” та ін.

Світла пам’ять про видатного археолога України Дмитра Яковича Телегіна завжди залишиться в історії української науки, в серцях колег, учнів, друзів та близьких.

Леонід Залізняк (Київ)

Мар’ян-Павло Васильович Коць (29 червня 1922 – 2 березня 2011). Ця світла людина належала до діяльних представників українства ХХ ст., які тісно пов’язали своє життя з розвитком видавничої справи і меценатством науки та культури. Мар’ян Коць народився 29 червня 1922 р. у Львові. Виростав і формувався як особистість у період, коли провідні українські діячі спрямовували свої зусилля на створення основ самоорганізації та розвитку українського народу, який у складних умовах існування прагнув виокремитися серед інших етносів, самоствердитися, відстояти власну історію, культуру, етнічні землі, а отже, реалізувати національну ідею. Під впливом праць І. Франка, А. Шептицького, М. Грушевського, І. Огієнка та інших видатних особистостей дедалі ширше розгоргалася боротьба за національні інтереси, що консолідувала зусилля свідомих українців. Здобувши освіту у Львові у філії Академічної гімназії, вихований на засадах цієї боротьби, у 1939 р. з приходом до Львова Червоної армії М. Коць за дорученням професора Володимира Кубійовича переїхав на Підляшшя. Там він протягом трьох років був директором української школи у с. Ганна (тепер – Hanna; Білопідляське воєводство, Республіка Польща). Проте у своїй діяльності не обмежувався господарсько-адміністративними справами. Своім першочерговим завданням розглядав виховання молодого покоління. “То був найщасливіший період у моєму житті”, – писав він згодом¹. Після повернення до Львова екстерном закінчив гімназію і вступив до Львівського політехнічного інституту.

Із переміщенням фронту на захід М. Коць опинився на території Німеччини, в американській зоні. Тут він став співробітником Української Національної Ради, яка 1948 р. у результаті порозуміння низки українських партій стала широкою політичною базою для реорганізації Державного центру Української Народної Республіки в екзилі. М. Коць услід за Андрієм Ливицьким та Ісааком Мазепою, разом з багатьма

¹ Коць М. “Комфорт і блага – то для мене не головне...”: Незаплановане інтерв’ю з людиною, яка не любить про себе розповідати // Хроніка-2000: Український культурологічний альманах. – К., 1999. – Вип. 31/32. – С. 380.

MISCELLANEA

іншими свідомими українцями висловив протест проти окупаційної влади більшовиків в Україні. Стверджуючи, що ця влада не має права виступати від імені українського народу, він присвятив себе рішучій і відчайдушній боротьбі за державну незалежність України. Непохитність життєвої позиції стала вирішальною у його виборі праці в Адміністрації допомоги і відбудови Об'єднаних Націй (ЮНРРА, або УНРРА) (United Nations Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA), чи не єдиної на той час організації, яка допомагала жертвам війни. Її діяльність була спрямована на боротьбу з голодом і безробіттям у світі. У 1945 р. актуалізувалася проблема біженців зі Східної Європи. Порятунком їх став першочерговою справою для ЮНРРА. У цьому зв'язку важливим було рішення, яке Сенат США ухвалив 17 грудня 1945 р., – про виплату організації суми в розмірі 1 млрд 350 млн дол.² У його основі лежала поразка, якої зазнала західна дипломатія в Ялті, де 4–11 лютого 1945 р. керівники трьох союзних держав – Й. Сталін, Ф. Рузвельт і В. Черчілль – підписали договір про взаємний обмін військовополоненими і цивільними особами, які перебували на територіях, визволених союзниками. Цей договір був підставою для передання Червоній армії через пункти обміну у період між травнем і вереснем 1945 р. 2 млн 34 тис. осіб, більшість з яких відправили у в'язниці та концтабори, засудили на смерть або 25 років каторги³.

У 1945–1947 рр. М. Коць, будучи урядником УНРРА, організовував табори втікачів та дитячі сирітські осередки у Штраубінгу (Straubing; регіон Нижня Баварія), Деггендорфі (Deggendorf; регіон Нижня Баварія), Ландсгуті (Landshut; регіон Нижня Баварія). Із ліквідацією УНРРА у 1947 р. і переходом таборів для переміщених осіб під опіку Міжнародної організації у справах біженців (ІРО) (International Refugee Organisation; IRO), створеної ухвалою Організації Об'єднаних Націй, М. Коць очолив відділ статистики Головної квартири нової організації. У 1947–1948 рр. з його допомогою багато українців отримали свій новий дім у США та Канаді. Громадська активність та освіта, здобута в Ерлангенському університеті (Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg; Erlangen; Баварія, Німеччина), з переїздом М. Коця до США у 1952 р. відкрили перед ним широкі можливості.

У новому світі після тижня роботи на швейній фабриці М. Коць почав працювати фінансистом на тютюновій фабриці й зробив успішну кар'єру – очолив експортний відділ великого підприємства. Згодом працював у банку. Аналізуючи тогочасне життя і діяльність українських емігрантів, М. Коць відзначав їхні успіхи в різних сферах. Ці досягнення стали можливими передусім завдяки сконсолідованості зусиль, що проявилася у поновленні діяльності багатьох організацій, ліквідованих радянською владою, та визнанні їх у світі. Підсумком його роздумів стали слова про те, що майбутнє українців визначається двома чинниками: фінансовою можливістю особистого забезпечення і незгасаючим зацікавленням долею України. Об'єднуючи їх в одне ціле, він говорив про “Залізний капітал” майбутньої держави, з яким не треба зволікати⁴.

Першою людиною, яка поділяла погляди М. Коця і підтримала його у всіх починаннях, була дружина – Іванна-Стефанія з дому Бегей, з якою він познайомився

² Сенат прийняв видатки для УНРРА з засторогою для України й Білорусі // Свобода: Український щоденник. – Джерзі Ситі; Нью-Йорк, 1945. – Ч. 248. – 19 груд. – С. 1.

³ Див.: Горинь Б. Туга Віктора Цимбала. – К., 2005. – С. 153.

⁴ Коць М. Справа “Залізного капіталу” // Свобода. – Джерзі Ситі; Нью-Йорк, 1957. – Ч. 33. – 19 лют. – С. 2.

ще у Німеччині. Вона великою мірою спричинилася до конкретизації напрямів його діяльності, основу яких творили національні пріоритети розвитку українського народу. Так, М. Коць долучився до організації українських фінансових кооперативів, став відомим як директор Українсько-американської федеральної кредитної спілки “Самопоміч” у Джерсі-Сіті, президент кооперативів Східних Штатів, керівник Українського конгресового комітету Америки тощо. Його праця, спрямована на підтримку української еміграції, була помітна у багатьох її осідках на різних континентах.

Не спиняючись на досягнутому, М. Коць розгорнув широку видавничу діяльність. Перші його кроки були спрямовані на популяризацію наукової думки українських діячів. Вони припали на час, коли він очолював Фундацію Української вільної академії наук у США. У цьому велику роль відіграло його знайомство з дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка та Української вільної академії наук у США, членом Міжнародної ради фольклорної музики і від 1961 р. – головою Українського музичного інституту в Нью-Йорку Зіновієм Лиськом, який на той час підготував фундаментальний нотний корпус “Українські народні мелодії”. Для його видання М. Коць придбав власну друкарню⁵. З першого дня він цілковито зосередився на підготовці до друку антології української музики: був її технічним редактором і технічним виконавцем⁶. М. Коць усвідомлював, яку велику вагу має цей проект. Корпус видання налічує 11 447 українських народних пісень. Основна частина його складається з матеріалів, узятих з давніших друкованих збірників (до 1961 р.), які вдалося віднайти З. Лиськові в еміграції. Другим не менш важливим мотивом була довголітня критична й аналітична праця над ними самого упорядника. У різні часи нотні записи здійснювали різні люди: науковці й митці, висококваліфіковані спеціалісти й аматори. Ці записи різнилися як з формального погляду, так і з погляду якості. З. Лиськові вдалося уніфікувати їх, звести до єдиної системи, в основу якої покладено досвід фінського етномузиколога Ільмарі Крона, угорського композитора і етнографа Бели Бартока й українського дослідника народної музики Філарета Колесси⁷. Ще одним мотивом видання “Українських народних мелодій” був відсутній у різних ділянках національної культури брак музично-етнографічних збірників та інших нотних видань з українськими народними мелодіями. У видавництві М. Коця у 1964–1971 рр. з’явилися друком 6 томів цього видання (576 с. кожен), наступні вийшли 1981 р. у Канаді. Згодом, у 1990-х рр., М. Коць ушанував пам’ять З. Лиська виданням ще одного його твору, виявленого у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, – “Піонери музичного мистецтва в Галичині” (Упор., вступ. ст. В. Сивохіпа. – Львів; Нью-Йорк, 1994), фундаментального джерельного дослідження становлення та розвитку на західноукраїнських землях у першій половині XIX ст. професійної композиторської школи. Дослідники переконані, що ніхто досі не зумів перевершити З. Лиська у масштабності осягнення історичного матеріалу в цій ділянці, навіть наблизитися до його рівня історичної об’єктивності⁸.

⁵ Федорук О. О. Мар’ян Коць – видавець // Дзвін. – Львів, 1998. – Ч. 7. – С. 150.

⁶ Архімович О. [Вступне слово] // Українські народні мелодії / Збір. і ред. З. Лисько: У 10 т. – Нью-Йорк, 1967. – Т. 1: Показники. – С. 5.

⁷ Сивохіп В. Сторінки, написані Зіновієм Лиськом // Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині / Опрацюв., упор., вступ. ст. В. Сивохіпа. – Львів; Нью-Йорк, 1994. – С. 11.

⁸ Там само. – С. 17.

Проблеми української музики на різних історичних етапах, діяльність її творців і виконавців були актуальними для М. Коця протягом усього життя. Про це свідчить, зокрема, поява у його видавництві фундаментальної праці Василя Витвицького “Максим Березовський. Життя і творчість” (Джерзі-Сіті, 1974). У 1990-х рр. він долучився до друку підручника для вищих музичних навчальних закладів “Історія української музики”, який підготувала Лідія Корній (частина перша – від найдавніших часів до середини XVIII ст. (К.; Харків; Нью-Йорк, 1996), частина друга – друга половина XVIII ст. (К.; Харків; Нью-Йорк, 1998), частина третя – XIX ст. (К.; Нью-Йорк, 2001), у 1997 р. – “Словника співаків України” Івана Лисенка, який є першою спробою біографічного словника співаків, життя і діяльність яких пов’язані з Україною, а також тих виконавців, які через обставини працювали на чужині, де пропагували українську вокальну культуру.

Цей аж ніяк не повний список праць з історії музики, які вийшли у видавництві М. Коця, доповнюється численними іншими книжками, які він видавав, наприклад, у галузі історії образотворчого мистецтва. Серед них – монографія Людмили Соколюк “Графіка бойчукістів” (Харків; Нью-Йорк, 2002), яка вийшла до 120-річчя від народження Михайла Бойчука – засновника бойчукізму. Не можна оминати і праці Олександра Федорука “Микола Бутович: Життя і творчість” (К.; Нью-Йорк, 2002), що стала переможцем Всеукраїнського Форуму видавців у Львові 2002 р., або альбому-монографії “Людмила Морозова” (К.; Львів, 2003).

Іншим важливим напрямом діяльності М. Коця стала публікація досліджень, присвячених жертвам голодоморів в Україні. Він зазначав, що його “особливо хвилює тема голодоморів, і не лише 1932–33, а й 1921–22, 1946–47 років”⁹. До цього спричинилася також багаторічна співпраця з Олександром Семененком, головою Фундації Української вільної академії наук у США, при якій він створив Фонд імені Марії й Олександра Семененків – для сприяння дослідженням новітньої історії України та голодоморів, зокрема голоду-геноциду 1932–1933 рр. (згодом діяв при Східноєвропейському дослідному інституті імені В. Липинського у Філадельфії, а М. Коць був його радником). Не менш важливим у цьому сенсі було використання роковин Голодомору 1932–1933 рр., які вшанувала українська діаспора, аби правда про сталінський злочин стала надбанням світової громадськості. Це передусім стосується першого вшанування пам’яті померлих від голоду – 1948 р. в Німеччині та Швеції, згодом, від 1953 р., у багатьох інших країнах на різних континентах. У 1983 р. в Університеті Квебека (Канада) було проведено наукову конференцію, присвячену засадничим проблемам голодомору. Результати її роботи знайшли відображення у книзі “Femine in Ukraine. 1932–1933” (Едмонтон, 1986). 50-та річниця голодомору з багатьох поглядів стала переломною. Події 1932–1933 рр. в Україні почали привертати увагу істориків, політиків, журналістів у всьому світі: при Конгресі США було створено спеціальну комісію для дослідження причин голоду в Україні 1932–1933 рр. Керівником групи став співробітник Українського дослідницького інституту Гарвардського університету Джеймс Мейс. У 1988 р. було опубліковано підсумковий рапорт комісії Конгресу, в ньому об’єктивно проаналізовано всю історіографію проблеми за 1933 р. – січень 1988 р. М. Коць був активним учасником усіх тих подій. У 1983 р. у листі від 21 вересня він, зокрема, звернувся до папи Івана Павла II: “Уклінно прошу Вашу Святість нагадати світові про голодомор семи

⁹ Коць М. “Робитиму все для допомоги...” // Слабоштицький М. Українські меценати. – Б. м., 2001. – С. 270.

мільйонів українців... Листом доручити в одну неділю листопада чи грудня вшанувати пам'ять заморених голодом жертв мого народу"¹⁰. Однак лист залишився без відповіді. Ставши представником Ради в діаспорі Асоціації дослідників голодоморів в Україні, яку у 1992 р. заснували Володимир Маняк і його дружина Лідія Коваленко-Маняк, М. Коць надіслав папі Івану Павлу II з новим листом три книжки про голодомор в Україні, за які отримав подяку і запевнення у молитвах. 9 листопада 2000 р. напередодні приїзду папи римського в Україну він знову звернувся до нього зі словами: "З щирим молитовним проханням звертаюсь до Вашої Світлості в час відвідин України й Києва проголосити світові, щоб у всіх Християнських Церквах у Єктенії після поминання страждаючих, полонених було моління: «За душі мільйонів дітей, сестер і братів наших, убієнних голодоморами в час безбожницького панування комунізму, щоб стати їм у місці світлому, де всі святі, праведні спочивають, – Господу помолімся»"¹¹.

Дотримуючись думки, що "державна незалежність України зобов'язує нас не приховувати від народу періоду голодоморів, а ставити цей період у державне будівництво"¹², М. Коць видав низку книжок, присвячених питанню голодоморів. Серед перших побачила світ фундаментальна праця "Голод в Україні. 1946–1947 рр.: Документи й матеріали" (К., 1996). В її основі лежить трудомістка праця науковців Інституту історії України НАН України разом із працівниками державних архівів з виявлення документів, що відображають трагічні події в українському повоенному селі. До збірника увійшли матеріали з фондів Політбюро, оргбюро, секретаріату та особливого сектора ЦК КП(б)У (Центральний державний архів громадських об'єднань України), Ради міністрів УРСР, міністерств охорони здоров'я та освіти, уповноваженого Міністерства заготівель СРСР по УРСР, Центрального статистичного управління УРСР (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України), а також із фондів Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України, які перебувають на відомчому зберіганні. Їх вагомо доповнюють матеріали, що надходили від населення і об'єктивно відображали тодішній стан справ. Листи голодуючих до Й. Сталіна, М. Хрущова, Л. Брежнєва сповнені величезної емоційної сили і нікого не залишають байдужими. Окрему частину книжки становлять свідчення людей, які пережили голод.

Помітне місце у низці праць, які видав М. Коць, займають ті, що присвячені жертвам 1932–1933 рр. Серед них – книжка "Чорні жнива: Голод 1932–1933 років у Валківському та Коломацькому р-нах Харківщини: (Документи, спогади, списки померлих)", яку упорядкувала Тамара Поліщук (К.; Харків; Нью-Йорк; Філадельфія, 1997). Невдовзі побачили світ книжки Олександра Веселова, Василя Марочка, Ольги Мовчан "Голодомори в Україні 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Злочини проти народу" (К., 2000), "Голодомор в Україні 1932–1933 рр.: Бібліографічний покажчик" (Одеса; Львів, 2001), підготовлена за фондами Одеської державної наукової бібліо-

¹⁰ Коць М. Про поминання Церквою жертв совітських голодоморів в Україні: (Листи до Папи Івана Павла II у 1983–2000 рр.) // Геноцид українського народу: історична пам'ять та політико-правова оцінка: Мат-ли міжнар. наук.-теорет. конф.: (Київ, 25 листопада 2000 р.) / Редкол. В. А. Смолій та ін. – К.; Нью-Йорк, 2003. – С. 421.

¹¹ Там само.

¹² Коць М. Голодомори й наше майбутнє // Голод 1946–1947 років в Україні: Причини і наслідки: Мат-ли міжнар. наук. конф. (Київ, 27 травня 1997 р.) / Редкол. С. Кульчицький (відп. ред.) та ін. – К.; Нью-Йорк, 1998. – С. 47.

MISCELLANEA

теки імені М. Горького, Національної парламентської бібліотеки, Державної історичної бібліотеки, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Короленка, Бібліотеки ім. Івана та Юрія Липи для дітей м. Одеси, Бібліотеки Іллінойського університету.

У видавництві М. Коця друкувалися збірники статей-доповідей міжнародних конференцій. Серед них – матеріали першої і в Україні, і в світі Міжнародної наукової конференції на вшанування 50-річчя народної трагедії – голоду в повоєнні роки: “Голод 1946–1947 років в Україні: причини і наслідки. Міжнародна наукова конференція. Київ, 27 травня 1997 р.: Матеріали” (К.; Нью-Йорк, 1998). Видання містить тридцять текстів доповідей дослідників з України, Російської Федерації, США, які вперше за 50 років від часу трагічних подій розкривають комплекс питань повоєнного голоду в Україні, скоєного й утаємниченого тоталітарною системою СРСР. Аналогічне наповнення має збірник “Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Міжнародна науково-теоретична конференція, Київ, 28 листопада 1998 р.: Матеріали” (К.; Нью-Йорк, 2000). Згодом побачив світ збірник “Геноцид українського народу: історична пам’ять та політико-правова оцінка: Міжнародна науково-теоретична конференція, Київ, 25 листопада 2000 р.: Матеріали” (К.; Нью-Йорк, 2003), який висвітлює питання терору голодом, демографічні втрати українського народу, форми, методи і наслідки політичних репресій тогочасної каральної системи.

Усі кошти від продажу книжок свого видавництва М. Коць передавав на потреби Асоціації дослідників голодоморів в Україні. У цьому контексті варто згадати і той факт, що Мар’ян та Іванна Коці були фундаторами циклу музичних вечорів скорботи і молитви у Львівській обласній філармонії, присвячених Голодомору 1932–1933 рр., на яких 30 українських композиторів отримали нагороди¹³.

Будучи переконаним у вагомості “доглибного виховання, без якого не існуватиме модерна українська людина”¹⁴, М. Коць у своїй діяльності зосередився й на інших подіях з історії та культури України. Він підтримував поновлене видання наукового журналу “Наше минуле” (К., 1993) під редакцією Сергія Білоконя – як “журнал незалежної історичної думки”, зорієнтований “передусім на те, що не старіє, – тексти першоджерел, документи, а також на публікацію довідкових матеріалів”¹⁵. Сприяв виданню книжки “Мирні переговори між Українською державою та РСФРР 1918 р.: Протоколи і стенограми пленарних засідань. Збірник документів і матеріалів” (Упор. О. Лупандін, І. Ралле, Л. Яковлева. – К.; Нью-Йорк; Філадельфія, 1999). Інші видання М. Коця – неопубліковані до того часу документи й епістолярії: епіграми й дружні шаржі Миколи Бутовича на сучасних йому діячів літератури, науки і мистецтва під назвою “Епіграми Бутумбаса” (Упор. О. О. Федорука. – Львів; Нью-Йорк, 1996), “Пантелеймон Куліш. Листи до М. Д. Білозерського” (Упор., вступ. ст. і прим. О. О. Федорука. – Львів; Нью-Йорк, 1997) та ін. Новітню історію М. Коць

¹³ Чавага К. До 60-ї річниці голодомору. П’ять вечорів скорботи й молитви // За вільну Україну. – Львів, 1993. – Ч. 51 (1 трав.). – С. 1–2.

¹⁴ Коць М. П. Від Видавництва // *Самотулка Т.* Історія України в іграх. Захисники рідного вогнища: Історичні ігри для новачат. – К.; Нью-Йорк, 1995. – Т. 1. – С. 6.

¹⁵ Білокінь С. Від редактора // *Наше минуле: Журнал незалежної історичної думки.* – К., 1993. – Ч. 1. – С. 3.

зафіксував виданням спогадів Галини Журби, Лариси Крушельницької, Ігоря Старосольського.

З-поміж інших на окрему увагу заслуговує меценатська сфера діяльності М. Коця, яку також підтримувала його дружина Іванка. “Все те почалося від 1989 року, – відзначав він. – Я спостерігав за життям людей тоді тільки із вікна автобуса чи автомобіля, але й звідти добре було видно, наскільки бідною і відсталою є наша Україна. І в мене виникло непереборне бажання допомогти країні чим можна”¹⁶. Допомогу М. Коця відчули передовсім Фонд допомоги і розвитку дітям Чорнобиля, а також школи східного регіону України. У тому році він привіз в Україну цілу друкарню, яка призначалася для видання книжок у Харкові.

В епоху Л. Кучми під час перевезення комп’ютерної техніки для видавництва і українських шкіл Східної України, уже в похилому віці, він зазнавав чимало перепон і навіть принижень на митниці у Києві. Незважаючи на добродійний, харитативний характер таких вантажів, техніку арештовували, тримали в аеропорту довгий час, обкладали великими поборами й податками. У такі хвилини він з притиском повторював приблизно таке: “Я знаю, що влада в Україні не українська і вона не хоче, щоб я сюди приїжджав. І тому що я це знаю, я буду й далі сюди приїжджати”.

Одержимий ідеєю піднесення національної культури, М. Коць фінансував багато видавничих програм, допомагаючи журналам і часописам “Березіль” (Харків), “Бористен” (Дніпропетровськ), “Світовид” (Київ) та іншим. За благодійну діяльність у справі національного відродження Ліга українських меценатів присудила йому Премію імені Євгена Чикаленка.

Могутньою була фінансова підтримка М. Коцем різноманітних культурних проектів у США й Україні, до яких увійшов міжнародний фестиваль “Київ Музик Фест”. Пропозиція організаторів проводити в рамках фестивалю конкурс композиторів органічно поєдналася із сильним бажанням М. Коця “віднайти видатного композитора в Україні”¹⁷. Конкурси композиторів організовували протягом п’яти років (1991–1995). Перший із них мав ретроспективний характер: до нього допущено композиції, написані за останнє десятиліття. Те, що першу премію поділили справді етапні для українського симфонізму опуси – концерт для оркестру “Карпатський” Мирослава Скорика та симфонія № 3 “У стилі українського бароко” Левка Колодуба, а третю – талановиті представники молодшого покоління – Володимир Зубицький та Олексій Скрипник, стало виразним підтвердженням головного завдання конкурсу – підтримати творчі звершення українських композиторів, спрямовані на розвиток самобутнього, національного мистецтва. Другої премії не присуджували. Наступні конкурси були вже міжнародними. До них допускалися лише нові, ніколи не виконувані твори. Однак тематикою вони були більше пов’язані з реаліями України, з її величною і трагічною історією: у 1992 р. звучали композиції, присвячені Голодомору 1932–1933 рр., у 1993 р. – Чорнобильській катастрофі 1986 р. У 1994 р. визначення українського змісту музики знову набуло більш узагальненого плану. П’ятий Міжнародний конкурс композиторів в Україні різнився від попередніх змістом. Вперше у світовій практиці конкурс був присвячений творчості композиторів-жінок.

У той же час М. Коць активно співпрацював як експерт у США з Національною комісією з питань повернення в Україну культурних цінностей. З його безпосеред-

¹⁶ Коць М. “Комфорт і блага – то для мене не головне...” – С. 380.

¹⁷ Його ж. “Робитиму все для допомоги...” – С. 270.

MISCELLANEA

ною участю відбулася низка віхових для культурного життя України акцій. Він долучився до перевезення спадщини відомої української художниці Людмили Морозової, учениці Федора Кричевського, і перепоховання її праху на кладовищі в Берківцях у Києві. Завдяки М. Коцю для України відкрито ім'я видатного хореографа Василя Авраменка: було повернено його наукову спадщину, яку передано в Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського НАН України (Київ) та Музей Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника, а також перепоховано прах хореографа у рідному містечку Стеблеві (Корсунь-Шевченківський р-н Черкаської обл.). Перевезено архів етнографа, археолога, дослідника Африки Юрія Шумовського і передано до музею Дубнівського державного історико-культурного заповідника (вчений народився у Дубні). До Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України було передано архів видатного письменника Василя Барки. М. Коць допомагав у справі перевезення посмертної маски Симона Петлюри до України. 24 липня 2002 р. вона була офіційно передана Музею гетьманства.

Будучи повноважним представником цієї комісії, М. Коць з початком 1990-х років присвятив багато часу реставрації будинку Івана Мазепи у Києві, оголосив збір коштів на відновлення будівлі. Він став одним із творців "Фонду Івана Мазепи". Долучився до створення Музею гетьманства, відкриття якого відбулося 11 березня 1993 р., здійснив великий внесок у музейну збірку: придбав для неї документи, твори мистецтва, предмети козацької доби, сприяв подальшому поповненню фондів і бібліотеки. Разом із дружиною М. Коць спонсорував встановлення першого в Україні пам'ятника гетьманові у його родинному селі Мазепинці (Білоцерківський р-н Київської обл.). Пам'ятник, виконаний скульптором Євгеном Горбанем, 6 листопада 1994 р. урочисто відкрив Леонід Кравчук.

Наприкінці 1990-х років М. Коць розпочав тісну співпрацю із Львівською національною науковою бібліотекою України ім. В. Стефаніка. 1999 р., коли бібліотека отримала у довготривалу оренду будинок на вул. Ковжуна, 8, який є історичною та архітектурною пам'яткою другої половини XIX ст., меценат виділив кошти для його відбудови та реставрації. У 2002 р. М. Коць подарував бібліотеці цінну книгозбірню, яка налічує 8500 примірників унікальних книжкових і періодичних видань української діаспори¹⁸, дотичних до історії та культури українського народу. Наприкінці 2006 р. із власної колекції він передав на постійне збереження твори художників Тараса Шевченка, Василя Кричевського, Олександра Архипенка, Олексі Грищенка, Миколи Бідняка, Миколи Бурачека, Сергія Васильківського, Якова Гніздовського, Любослава Гуцалюка, Лева Геца, Михайла Дмитренка, Василя Забашти, Софії Зарицької-Омельченко, Петра Капшученка, Едварда Козака, Теофіла Копистинського, Олени Кульчицької, Сергія Литвиненка, Петра Мегика, Михайла Мороза, Людмили Морозової, Миколи Неділка, Івана Труша, Віктора Цимбала, Михайла Черешньовського та ін.

Окремим словом хотілося б згадати і про співпрацю Мар'яна Коця з Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, видання якого він неодноразово підтримував. Розпочалася вона у 1996 р. з його бажання видати друком збірник праць, присвячений 70-літтю Ярослава Дашкевича,

¹⁸ Романишин Ю. Науковий відділ періодичних видань ім. Мар'яна та Іванни Коців // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка: Зб. наук. пр. – Львів, 2010. – Вип. 2 (18). – С. 506–508.

“Mapra Mundi” (К.; Львів; Нью-Йорк, 1996). М. Коць завжди наголошував на особливій приємності співпрацювати з Ярославом Романовичем, оскільки в далекі роки своєї львівської юності він належав до організації “Луг”, заснованої Романом Дашкевичем у 1920-х роках. У подальшому результатом цієї співпраці стали видання “Листи Михайла Грушевського до Кирила Студинського (1894–1932 рр.)” (Упор. Г. Сварник; передм. Я. Дашкевича. – Львів; Нью-Йорк, 1998), а також збірник статей Ярослава Дашкевича французькою та англійською мовами “Вірменія і Україна” (Львів; Нью-Йорк, 2001) з окремо виданими покажчиками. На особливу увагу заслуговує фінансова підтримка М. Коцем “Українського археографічного щорічника”, два випуски якого вийшли в його видавництві, – вип. 7 (К.; Нью-Йорк, 2002) і вип. 8/9 (К.; Нью-Йорк, 2004).

Заслуги М. Коця перед українським народом відзначено найвищими нагородами держави: 1998 р. – орденом “За заслуги” III ступеня, 2005 р. – орденом “За заслуги” II ступеня, 2007 р. – орденом “За заслуги” I ступеня. 2002 р. Українська православна церква (КП) вручила М. Коцю орден Св. Володимира. У 2010 р. наказом львівського міського голови А. Садового його удостоєно “Ордена Лева”.

У 2000-х роках після того, як у вічність відійшла його дружина Іванка (похована на цвинтарі у Бавн-Бруку, США), Мар’ян Коць, передавши всі свої збірки до львівської бібліотеки, переїхав на постійне життя в Україну. Тут він мешкав у селі під Львовом.

2 березня 2011 р. його серце зупинилося. Мар’ян Коць хотів, аби його поховали в тому місті, в якому він народився. Він знайшов свій останній спочинок на Личаківському цвинтарі. Сьогодні, вклоняючись могилі Мар’яна Коця, ми все більше усвідомлюємо зміст його життя, переданий ним колись у словах: “Сам факт відновлення української державності зобов’язує кожного українця до надпотужної активності. Але тут не менш істотним мусить стати послідовність у плануванні й витримка в дії”¹⁹.

Лариса Купчинська (Львів)

¹⁹ Коць М. Голодомори й наше майбутнє. – С. 46.

Світлана Вікторівна Абросимова (20 червня 1953 – 6 березня 2011). Неуникненна, неблаганна, несправедлива й невчасна, надто стосовно доброї людини, смерть нещодавно забрала у своє царство вченого широкої наукової ерудиції, архівознавця, джерелознавця, археографа, одного з найкращих знавців і популяризаторів творчості академіка Д. І. Яворницького, відомого дослідника Литовської метрики, краєзнавця Світлану Вікторівну Абросимову. Скромний науковий титул кандидата історичних наук не співмірний з обсягом її творчості, місця в українській історичній науці і краєзнавстві Подніпров’я. Більше 30-ти років її робочим місцем було підвальне приміщення Рукописного фонду Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького, та її світлий образ, випромінювана нею доброта, душевність, щирість, самовідданість, готовність надати допомогу, фонтан ідей, можливих наукових сюжетів тощо не поєднувалися зі звичайним уявленням про музейно-архівного охоронця духовної спадщини предків.

Відразу заявимо, що все життя С. В. Абросимової було подвигом, розтягнутим у часі, але подвигом. Силою духу вона завжди нам здавалася схожою на велику поетесу Лесю Українку. Переборюючи тяжку недугу, неймовірне для її тендітного тіла